

ДЕМОГРАФСКО РАЗВИТИЕ И РАБОТНА СИЛА

Население, Том 37, Книжка 4, 2019, 657-689

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

НАСЪРЧАВАНЕ НА ИНВЕСТИЦИОННАТА АКТИВНОСТ В ДЕЙНОСТИ И СЕКТОРИ С ВИСОКА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ В УСЛОВИЯ НА ДЕМОГРАФСКИ ОГРАНИЧЕНИЯ ВЪРХУ РАБОТНАТА СИЛА В БЪЛГАРИЯ

Искра БЕЛЕВА

Институт за Икономически изследвания при БАН

БЪЛГАРИЯ, гр. София, ул. Аксаков“, 3

✉ i.beleva@iki.bas.bg

Резюме: *Намаляването на работната сила в резултат на протичащите демографски процеси на понижение на естествения прираст на населението и устойчива емиграция поставят редица въпроси за възможностите чрез реструктуриране на заетостта да се постигне по-добро балансиране на търсенето и предлагането на труд. Целта на изследването е чрез непосредствен ситуационен анализ на мненията на основните „актьори“ на инвестиционния процес да проучи, анализира и оцени инвестиционната среда и стимулите за създаване на работни места в сектори и дейности с висока добавена стойност. Основната теза е, че създаването на повече работни места с по-висока производителност на труда и с по-високо заплащане на труда може да бъде успешна политика за по-добро балансиране на търсенето и предлагането на труд, за компенсиране на недостига от работна сила и за повишаване на качествата на работната сила. По-добрите условия на труд и по-високото заплащане са предпоставки за повишаване качеството на живота, което е важно условие за подобряване на възпроизводството на населението и за намаляване на миграционните нагласи.*

Изследването представя икономически аргументи за необходимостта от по-активно стимулиране на инвестициите в дейности и сектори създаващи по-висока добавена стойност на основата на анализ на структурата на икономиката по различни признаци: създавана добавена стойност; заета работна сила; дял на високотехнологичния износ в общия износ и др. Анализът показва, че секторите, създаващи висока добавена стойност не се развиват достатъчно динамично, което предопределя и изоставане на страната по редица показатели за наукоемкост и иновативност в европейското пространство. Тези изводи се допълват от резултатите от дълбочинни интервюта, направени с представители на браншови организации, работодатели, органи на местната власт и национални институции за условията и стимулите на инвестиране в сектори и дейности с висока

добавена стойност. Обобщаването на получените оценки и мнения позволява да се синтезират ключови аспекти на насърчителни политики за подобряване на средата и за стимулиране създаването на работни места в дейности и сектори, създаващи по-висока добавена стойност.

JEL: J2, J4, L1, L2.

Ключови думи: заетост; работни места; инвестиции; структура на икономиката.

Благодарности

Настоящата публикация е осъществена благодарение на проект „Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България“ на ИИНЧ-БАН.“

Статията да се цитира по следния начин:

Белева, И. (2019). Насърчаване на инвестиционната активност в дейности и сектори с висока добавена стойност в условия на демографски ограничения върху работната сила в България. *Население*, Том 37, Кн. 4, 657-689. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online).

© И. Белева, 2019

Статията е постъпила през м. февруари 2019

Приета за публикуване през м. юли 2019

Публикувана онлайн през м. ноември 2019

Авторът е прочел и одобрил окончателния вариант на ръкописа.

DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT AND LABOUR FORCE

Nasselenie Review, Volume 37, Number 4, 2019, 657-689

ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online)

<http://nasselenie-review.org>; e-mail: nasselenie_review@abv.bg

ENCOURAGING THE INVESTMENT ACTIVITY IN HIGH ADDED VALUE ECONOMIC SECTORS AND ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF DEMOGRAPHIC RESTRICTIONS OF THE LABOR FORCE IN BULGARIA

Iskra BELEVA

Economic Research Institute - BAS

BULGARIA, Sofia, 3 Aksakov Str.

✉ i.beleva@iki.bas.bg

Abstract: *The decrease in the labor force as a result of the on-going demographic processes of decrease in the natural growth rate of the population and the sustainable emigration raises a series of questions about the possibilities to achieve better balancing of the demand and supply for labor through restructuring of employment. The goal of the study is to conduct an immediate situational analysis of the opinions of the main “players” in the investment process in order to examine, analyze and assess the investment environment and the stimuli for creating more jobs in sectors and activities with higher added value. The main thesis is that creating more jobs with higher productivity of labor and higher wages could be a successful policy for better balancing of the demand and supply of labor, for compensation of the shortage of labor force and for improvement of its quality. The better working conditions and the higher wages are prerequisites for improving the quality of life, which is an important condition for stimulating the reproduction of the population and for decreasing emigration intentions.*

The study presents economic arguments for the need for more active stimulation of the investments in economic activities and sectors that create higher added value on the basis of an analysis of various aspects of the structure of the economy; created added value; employed labor force; share of highly technological exports in total export and others. The analysis indicates that the dynamic of job creation in sectors that generate added value is not sufficient, which also conditions the lagging behind of the country in a series of indicators for science intensity and innovation in the European space. These conclusions are supplemented by the results from in-depth interviews, conducted with representatives of branch organizations, employers, local authorities and national institutions, which focused on the conditions and stimuli for investment in sectors and activities with high added value. The summary of the voiced opinions and assessments allows for the synthesis of key aspects of policies that encourage the improvement

of the environment and stimulate the creation of workplaces in sectors and activities that create higher added value.

JEL: J2, J4, L1, L2.

Keywords: labour force; employment; workplaces; investments; structure of the economy.

Acknowledgement

This publication has been possible thanks to the project of IPHS-BAS 'Measures to overcome the demographic crisis in the Republic of Bulgaria'.

This article can be cited as follows:

Beleva, I. (2019). Nasarchavane na investitsionnata aktivnost v deiinosti i sektori s visoka dobavena stoinost v usloviya na demografski ogranicheniya varkhu rabotnata sila v Bulgaria. [Encouraging the Investment Activity in High Added Value economic sectors and activity in the Conditions of Demographic Restrictions of the Labor Force in Bulgaria]. *Nasselenie Review*, Volume 37, Number 4, 657-689. ISSN 0205-0617 (Print); ISSN 2367-9174 (Online). (In Bulgarian).

© I. Beleva, 2019

Submitted – February 2019

Revised – July 2019

Published – November 2019

The author has read and approved the final manuscript.

УВОД

Преструктурирането на заетостта чрез създаване на повече работни места в сектори и дейности с висока добавена стойност, по-висока производителност на труда и по-високо заплащане на труда, както и по-гъвкавите форми за заетост могат да бъдат успешни политики за задържане (завръщане) на младата работна сила на страната, за нарастване на привлекателността на труда и за повишаване на качеството на живота.

Инвестициите в България са фактор с висок потенциал за икономически растеж не само поради ниското им равнище и забавената динамика, но и поради възможностите им да осигурят ново качество на растежа чрез приоритетното им насочване към дейности и сектори, произвеждащи висока добавена стойност. Новите технологични процеси намаляват трудоемкостта на производството, но същевременно изискват по-високо качество на работната сила. Преструктурирането на заетостта към сектори и дейности, създаващи по-висока добавена стойност в среда на намалено възпроизводство на населението, респ. на работната сила е една възможност да се балансира по-добре търсенето и предлагането на труд, да се повиши качествено равнище на работната сила, производителността на труда и неговото заплащане. В този смисъл прегледът на инвестиционната среда и инвестиционните политики в страната позволява да се идентифицират позитивните страни на инвестиционните условия и политики и да се открият онези проблемни зони в тях, които демотивират инвеститорите и намаляват инвестиционната активност въобще и тази към по-високо производителни дейности и производства, в частност.

Целта на изследването е да оцени инвестиционните условия и политики чрез проучване мнението на инвеститорите и институциите, ангажирани в инвестиционния процес и да открие възможните насоки за промени, които да стимулират инвестиционната активност вкл. и чрез подобряване на действащите политики или прилагането на нови такива. Провеждането на дълбочинни интервюта на основата на предварително разработени въпросници към целевите групи (работодателски организации, работодатели, общини и институции) задълбочава оценките, произтичащи от анализите на статистическите тенденции и на нормативната база спрямо целите и политиките, заложили в основни стратегически и оперативни документи.

Редица анализи на икономическото развитие показват, че наред с позитивните тенденции от прилагането на европейските практики на управление е необходимо преразглеждане на индустриалната политика на страната в контекста на общата европейска политика от гледна точка на националните интереси, с ясно фокусирани цели и инструментариум за тяхното реализиране в среда на устойчивост, последователност и прозрачност.¹

¹ Национална програма за развитие 2020; Национална програма за реформи; Стратегически приоритети на българската икономика в контекста на Стратегия „Европа 2020“, 2010, ИСС; Секторна стратегия за привличане на инвестиции в България (МИЕТ, БАИ, 2011 г.); „Българската икономика – състояние и стратегия за развитие“ – икономическа стратегия на МИЕТ; Анализ на потенциала за икономически растеж на секторите от реалната икономика (Златинова, 2015); Годишен доклад 2015, ИИИ на БАН.

Такава необходимост се потвърждава и при проследяване на динамиката на отраслевото развитие според изменението на дела на секторите и дейностите в създаваната брутна добавена стойност и в заетостта. Данните показват, първо, че процесът на реструктуриране към по-високо производителни дейности и сектори протича много бавно и преобладаващата заетост е в трудоемки, традиционни, по-ниско производителни дейности и сектори. Второ, дялът на индустрията в брутна добавена стойност (БДС) се повишава, но дялът на дейностите с висока добавена стойност нараства бавно и все още е незначителен. Трето, дялът на високо технологичния експорт в общия експорт на страната в периода 2007–2017 г. остава нисък спрямо равнището на ЕС и други страни членки. България изостава близо три пъти от средноевропейското равнище на този вид експорт, като дялът му е значително по-нисък вкл. и от другите източно-европейски страни.² Въпреки динамичното развитие на някои високо технологични сектори и дейности, те остават изолирани „острови“ в икономиката, като продукцията им е ориентирана предимно към международните пазари. Това е така, защото високотехнологичните работни места са съсредоточени в неголям брой високо и средно технологични фирми в няколко отрасли, без да са структуроопределящи за икономиката и без да имат трансфериращ ефект за технологично обновяване по производствените вериги. Немалка част от по-високо технологичните производства и дейности са клонове на чуждестранни производствени вериги, произвеждащи компоненти за крайни продукти, комплектувани в чужбина, което прави придобитото „ноу-хау“ знание частично, без по-нататъшно приложение в националната икономика.

Анализът на нормативната уредба в *областта на насърчаване на инвестираните в нови, по-високо производителни работни места* показва, че е налице ясна законова регламентация, разнообразни законови възможности за привличане на инвеститори и разкриване на нови, по-високо производителни работни места. Тя е съобразена с международните изисквания и с тенденциите в останалите държави-членки на ЕС, която служи като рамка на цялостния процес по насърчаване на инвестициите в страната. Практическата приложимост на действащата нормативна уредба от гледна точка на институционалната и организационната структура и обогатяването на функциите на отделните агенти, участващи в процеса обаче следва да бъде доразвита по отношение на *по-гъвкавите видове трудови договори и работно време*. Същевременно се констатира ниска степен на реализация на действащите нормативни възможности. Политиките, провеждани за *насърчаване на инвестиционната активност* отразяват европейските практики в тази насока и в този смисъл те са добри като замисъл и механизми за реализация. Същевременно, очакванията спрямо тяхното прилагане трябва да се реалистични, особено в условията на изключително конкурентен международен инвестиционен пазар.

² За повече детайли в тази насока вж. И. Белева, Промени в отрасловите структури и форми на заетостта, гл. 3 в Борисова-Маринова, К. и кол. (2018). Демографско развитие, работна сила и трудови ресурси в България. В: ИИНЧ-БАН. Мерки за преодоляване на демографската криза в Република България, т. 4. С., Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-954-322-964-2 (Print); ISBN 978-954-322-965-9 (Online).